

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Полінок Олени Володимирівни

з теми „**Формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проектів у процесі навчання української мови**”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Сучасні соціальні вимоги зумовлюють зміну вектора нинішньої мовної освіти й орієнтують на підготовку випускника закладу загальної середньої освіти, який не лише знає українську мову, а й орієнтований на конкретний результат її використання – репрезентує себе засобами мови, упевнений, що досконале володіння мовою є запорукою життєвого й професійного становлення, прагне до мовленнєвого самовдосконалення. Відтак результатом навчання української мови в середніх закладах освіти має бути не сума знань з мови, а розвиток мовної особистості, здатної самостійно будувати своє життя, нести відповідальність за власні мовні вчинки. При цьому цінність знань визначається актуальністю їх для учня й усвідомленням ним того, що певна сукупність знань з української мови загалом і граматики зокрема є основою для формування мовленнєвих умінь і навичок, набуття досвіду мовленнєвої діяльності, усвідомлення значення мови як цінності. У цьому контексті автор дослідження слушно підкреслює, що „навчання граматики – це не лише засвоєння системи морфологічних і синтаксичних знань, які є інструментальним складником граматичної компетентності учня, а й процесом розвитку особистості, виробленням умінь керувати власною пізнавальною й інтелектуальною діяльністю, передусім на основі усвідомлення універсальних способів пізнання мови”.

Актуальність рецензованої дисертації підтверджена її зв'язком з такими важливими напрямками наукових досліджень: визначення особливостей навчання української мови в закладах загальної середньої освіти; розроблення теоретико-методичного забезпечення процесу формування граматичної компетентності учнів; з'ясування сутності й особливостей реалізації методу проектів в освітньому процесі.

Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка „Філософські, освітологічні та методичні засади компетентісної особистісно-професійної багатопрофільної університетської освіти” (державний реєстраційний номер 0110U006274). Усе вищесказане зумовлює актуальність теми наукового дослідження Полінок Олени Володимирівни.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація має чітку вмотивовану структуру: вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел. Роботу доповнено змістовними додатками, що різнобічно відбивають перебіг проведеного педагогічного експерименту.

На підставі глибокого вивчення досліджуваної проблеми й переосмислення деяких положень дисертантка правильно визначила об'єкт, предмет, мету

дослідження. Поставивши собі за мету науково обґрунтувати теоретичні засади та розробити методiku формування граматичної компетентності учнів 10 класу на уроках української мови з використанням методу проектів, дисертантка чітко визначила вихідні положення дослідження, його завдання та методи.

У першому розділі дисертації – „Теоретико-методичні основи формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проектів” – дослідниця вивчила, проаналізувала, узагальнила й систематизувала наукову літературу з означеної проблеми. Це дало їй змогу уточнити змістові характеристики базових понять дослідження, обґрунтувати психолого-педагогічні засади формування граматичної компетентності десятикласників на уроках української мови; описати типологічну характеристику навчальних проектів за класифікаційними ознаками.

Різномасштабний аналіз підходів до тлумачення базових понять дисертації сприяв їхньому ґрунтовному розкриттю, уможливив твердження автора про те, що граматична компетентність як складник предметної стає потужним чинником у підготовці учнів, які мають стати носіями взірцевої мови в обох формах її функціонування, дав змогу уточнити визначення поняття „граматична компетентність” і виокремити її складники.

Олена Володимирівна акцентує увагу на використанні потенціалу методу проектів у формуванні граматичної компетентності учнів. Студіювання й узагальнення сформульованих у лінгводидактиці тлумачень поняття „метод проектів”, вивчення його сутнісних характеристик дали змогу дисертантці визначити метод проектів, з одного боку, як такий, що передбачає використання широкого спектру проблемно-дослідницьких, пошукових завдань, спрямованих на реальний, практичний результат, а з іншого – як спосіб досягнення певної мети шляхом докладного опрацювання проблеми, результатом чого має бути конкретний інтелектуальний продукт, оформлений певним чином.

На основі теоретичного узагальнення наукових досліджень з психології й лінгводидактики встановлено, що складними процесами мислення під час навчання граматики вчитель керує через систему пізнавальних завдань, які зумовлені структурою мовленнєвої діяльності і структурою уяви, що важливим засобом розвитку творчої діяльності учнів, їхніх інтелектуальних умінь у процесі навчання граматики є застосування методу проектів.

Поділяємо думку автора, що пріоритетними принципами навчання морфології в 10 класі є такі: науковості, системності, наступності, перспективності; взаємозалежності мови й мислення, міжпредметного та внутрішньо-предметного зв'язку; вивчення морфології на синтаксичній основі, структурно-семантичний, структурно-словотвірний та ін.

Студіювання наукових досліджень українських лінгводидактів дозволило авторові зрозуміти, що для формування граматичної компетентності учнів старших класів ефективними є фронтальна, колективна, індивідуальна та ін. форми організації навчальної діяльності, традиційні й інтерактивні методи навчання, що продуктивно комбінуються з методом проектів.

Виправданою є увага Олени Володимирівни до типології навчальних проектів за різними класифікаційними ознаками, зокрема обґрунтованою нам видається

запропонована нею специфічна типологія, що корелюється зі змістом розділів чинної програми. Дослідниця виокремлює такі види проектів: фонетичні, лексико-фразеологічні, граматичні, правописні, риторичні, – і відносить їх за аналогією до класифікації типів уроків до аспектних, оскільки вони здебільшого застосовуються в процесі опрацювання певного мовного аспекту – фонетичного, лексико-фразеологічного, граматичного, правописного, риторичного.

Важливо й те, що дисертантка приділяє особливу увагу вивченню чинників, що впливають на результативність використання методу проектів, виокремлює недоліки його, аналізує етапи роботи над проектами.

Заслуговує на увагу ретельний аналіз змістового компонента навчально-методичного забезпечення процесу формування граматичної компетентності учнів 10 класу, описані особливості реалізації методу проектів на уроках української мови в процесі формування граматичної компетентності учнів 10 класу, подані в другому розділі – „Теорія і практика використання методу проектів на уроках української мови у 10 класі загальноосвітніх навчальних закладів”. Усе це дало змогу автору переконатися в тому, що, по-перше, чинні навчальні програми орієнтують не тільки на вивчення української мови, а й на формування в учнів усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної та культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя тощо, по-друге, комплекс граматичних вправ і завдань, поданих у підручниках з української мови для 10 класу, орієнтує учнів на самостійне осмислення граматичних особливостей української мови, водночас аналізовані підручники містять незначну кількість недоглядів: насамперед фрагментарну переважаність теоретичною інформацією, недостатню кількість завдань, що передбачають реалізацію методу проектів.

Глибокий і різноаспектний аналіз різних проектів дав змогу дисертантці виокремити такі, використання яких є оптимальним для формування інтелектуального мислення і творчих умінь і навичок учнів. У цьому контексті Олена Володимирівна виокремлює короткотривалі та середньої тривалості інформаційні, прикладні й дослідницькі, творчі проекти, що дають учителеві змогу обирати оптимальний спосіб діяльності учасників проекту, застосовувати диференційований, особистісно орієнтований підхід до учнів.

Констатувальний етап педагогічного дослідження допоміг отримати відомості про рівень сформованості граматичної компетентності учнів. Результати виконання завдань діагностувального зрізу засвідчили домінування репродуктивного характеру здобуття знань та недостатню сформованість умінь їх творчого використання в різних мовленнєвих ситуаціях, що й враховано дисертанткою під час розроблення експериментальної методики.

Визначені критерії (*мотиваційний, знаннєвий, діяльнісний, рефлексійний*) корелюються зі складниками граматичної компетентності й вимогами чинних програм. Загалом означені критерії враховують специфіку роботи з формування граматичної компетентності учнів 10 класу.

Третій розділ роботи – „Експериментально-дослідне навчання за розробленою методикою” – відбиває процес організації та проведення експериментально-дослідного навчання за запропонованою методичною системою.

В основу розроблення програми експериментального навчання автором покладено припущення, що робота з формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проектів у процесі навчання української мови стане результативною за умов: урахування когнітивного, комунікативного та лінгводидактичного потенціалу методу проектів, що стимулюють інтерактивну діяльність старшокласників, їхню потребу в спілкуванні, наближуючи модельовані умови навчальної комунікації до природніх; упровадження методу проектів задля формування граматичної компетентності учнів 10 класу на уроках української мови. Експериментальна частина дисертації свідчить про сумлінну практичну перевірку висунутого припущення.

У процесі розроблення методики формування граматичної компетентності учнів 10 класу на уроках української мови з використанням методу проектів дисертантка врахувала сучасні підходи до навчання української мови у старшій школі, загальнодидактичні й лінгводидактичні принципи, які було виокремлено під час опрацювання фахової літератури, узагальнення досвіду роботи вчителів-словесників.

Схвалюємо доповнення програми експериментального навчання комунікативно важливими відомостями про стилістичний потенціал самостійних і службових частин мови, їхні виражальні можливості і добір позалінгвального матеріалу з урахуванням його впливу на формування граматичної компетентності старшокласника.

Поетапне проведення формувального етапу експерименту (пропедевтично-мотиваційний, узагальнювально-систематизувальний, контрольнорефлексійний) уможливило спрямування методики на підвищення рівня сформованості граматичної компетентності учнів 10 класу.

Ефективність розробленої методики підтверджена результатами аналізу виконаних учнями завдань, проведених в експериментальних і контрольних класах. Дослідно-експериментальна робота підтвердила позитивну динаміку змін у рівнях сформованості граматичної компетентності учнів експериментальних класів порівняно з учнями контрольних класів за кожним з критеріїв.

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати правомірними й ґрунтовними, що забезпечується вмілим використанням положень прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання.

Оцінювання новизни й достовірності досліджень

Щодо наукової новизни, то в пропонованій розвідці вона достатньо вартісна. Здобувачка вперше обґрунтувала теоретичні засади та розробила методику формування граматичної компетентності учнів 10 класу на уроках української мови із використанням методу проектів; уточнила й конкретизувала зміст понять: „граматична компетентність”, „метод проектів”, визначила психолого-педагогічні засади формування граматичної компетентності учнів 10 класу із використанням методу проектів; удосконалила форми, методи, прийоми навчання української мови учнів старших класів та типологічну характеристику навчальних проектів з української мови задля формування граматичної компетентності учнів 10 класу.

Подальшого розвитку набули лінгводидактичні умови формування граматичної компетентності учнів 10 класу на уроках української мови.

Основні положення дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора.

Автореферат цілком відповідає змісту дисертаційної роботи.

Практичне значення отриманих результатів

Результати дослідження О.В. Полінок є важливим і вагомим внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови: пропонована методика навчання української мови сприятиме посиленню мовного, мовленнєвого та комунікативного аспектів шкільного курсу, розширюватиме діапазон мовленнєвої діяльності учнів 10 класу і на уроках, і в позаурочний час. Отримані результати дослідження, основні його положення та висновки можуть використовуватися під час навчання української мови в старших класах, на лекційних та семінарських заняттях з методики навчання української мови у вищій школі, для розроблення змісту програм, підручників і посібників.

Викладені в тексті дисертації, у додатках пропозиції і рекомендації можуть стати підґрунтям для реалізації важливих освітніх завдань.

Дискусійні положення й зауваження

Позитивно оцінюючи результати дослідження, звертаємо увагу на окремі аспекти, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. У дисертації, зокрема в підрозділах 1.1. „Сутнісні характеристики базових понять дослідження” і 1.2. „Психолого-педагогічні засади формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проєктів”, автор ґрунтовно схарактеризувала складники граматичної компетентності: граматичні знання, вміння й навички та комунікативний досвід. Водночас недостатньо, на нашу думку, розкрито особливості ціннісного і рефлексійного компонентів, що супроводжують увесь процес формування граматичної компетентності учнів.

2. У підрозділі 2.3. „Критерії, показники та рівні сформованості граматичної компетентності учнів 10 класу” зазначено, що констатувальний зріз передбачав виконання учнями короткострокового проєкту. Нам видається, що робота виграла б, якби виокремити критерії, за якими відбувалося оцінювання підготовленого учнями проєкту.

3. Ми вважаємо, що в підрозділі 3.1. „Мета й завдання експериментального навчання” необхідно було б розкрити мету, завдання й особливості застосування граматичних проєктів, зорієнтованих, як зазначає автор, на поглиблення й розширення знань учнів з морфології та синтаксису, удосконалення їхніх граматичних умінь і навичок.

4. На нашу думку, робота значно виграла б, якби автор показала можливості хмарних технологій, зокрема сервісів OneDrive, Dropbox та ін., у підготовці учнями різних проєктів та презентації-захисті їх.

Зазначені зауваження до дисертаційної праці здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують її значення і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть бути темою дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом наукової перспективи автора.

Загальний висновок

Дисертаційна праця Олени Володимирівни Полінок „Формування граматичної компетентності учнів 10 класу з використанням методу проектів у процесі навчання української мови” є самостійним, структурно завершеним, цілісним дослідженням актуальної проблеми.

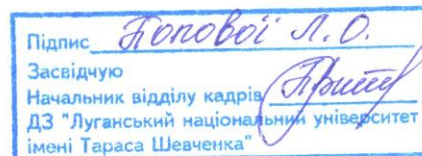
За рівнем наукової новизни та практичним значенням дисертація відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 14 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а розроблені в ній теоретичні положення й отримані результати можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток теорії та методики навчання української мови. Полінок Олена Володимирівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
ДЗ „Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ)

st boif

Л.О. Попова

*Вчений секретар
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”*

Корф Н.М. Карлова

